

EGY TERMÉSZETIMÁDÓ LEGKEDVESEBB ZENÉI (1)

Richard Strauss: Alpesi szimfónia (Eine Alpensinfonie Op. 64, 1915)

(opera-inside.com)

„Ez a szimfónia nem több, mint hangok általi naturális tájképfestés, és mint ilyen, csak halvány utánpótlás az ezidáig ebben a témakörben készült műveknek.”

Richard Petzold zenei író

„Ha egy földrengés elpusztítaná az Alpok vidékét, akkor ebből a muzsikából rekonstruálni lehetne mindent, annyira hű képet ad a zene a tájról.”

Ismeretlen

Úgy telt el életem jelentős része (több mint ötven év), hogy még csak nem is hallottam erről a műről. Pedig akkor már megvalósult a lehetőség: utazhattam, az Alpokba is természetesen. De ezt a zenét – szemben a Till Eulenspiegel vidám csínyjeivel, az Imigyen szóla Zarathustra-val, Don Quixote-val, Rózsalovaggal stb. – soha nem (vagy csak nagyon ritkán) játszották. Egy diákom hívta fel rá a figyelmet, elejtett mondat-töredékekkel: „... nincs hozzá fogható más zene...” Ezt nem hagyhattam figyelmen kívül! Azonnal kivettem a könyvtárból a CD-lemezt, és meghallgattam. Ha azt írom, hogy elbűvölt, hogy ledöngölt, hogy földbe gyökerezett tőle a lábam, hogy valami történt velem... Egyszerűen: nem tudom eléggé pontosan kifejezni, miként hatott rám. Azóta szinte naponta meghallgatom. Legalább egy részletét. Vagy csak felidézem magamban valamelyik dallamát. Magam sem értem, miként tud rám ennyire

¹ Szili István nyugdíjas főiskolai oktató (ELTE Tanárképző), biológus - és zenekedvelő. Zenei témájú írásai megjelentek már többek között a Természet Világa c. folyóiratban, és a Napút c. online folyóiratban.

hatni. Régóta kívülről tudom már, minden kis részlete belém ivódott, de csak annál jobban igénylem újabb és újabb hallását. Szabályos függőségbe kerültem tőle, miatta. Mi ez a csodálatosság? Útikalauz? Egy alpesi nap története? Tehenek kolompolása, pásztorok havasikürt beszélgetése? Viharjelenet? Ábrándozás a csúcson? Himnusz? Nem tudom, és mégis tudom: mind ez, együttvéve. Liszt Ferenc óta kevesek figyelme irányult ilyen mértékben az Alpokra. És most itt van a teljesség: az Alpok egy napja, éjszakától éjszakáig.

Amikor vonzódásom forrását keresem, gyakran felidéződik bennem egy régi emlék. Az osztrák Alpokban (a Gail völgyében) jártunk, és csúnya vihar kapott el bennünket. Pillanatok alatt özönvíz-szerű eső, vad zivatar tört ránk, a vihar minden erejével dühöngött. Szerencsére éppen egy sífelvonó tartóoszlopánál jártunk, ahol egy kis házikó, talán éppen esőbeálló volt, és ahol szűkösen ugyan, de elfértünk. A villámlásoktól a drótkötélpálya vezetéke talán megóvott bennünket, a csaknem vízszintesen hulló esőtől azonban a házikó teteje alig. A zivatar nem túl sokáig tartott, a villámlás térszíne távolabb helyeződött, a zápor csitulni kezdett, ám ekkor újabb veszélyre figyeltünk fel: az égben végződő hegyoldalról egyre növekvő mértékű záporpatak indult lefelé. Eleinte tényleg csak az ezer ágra szakadt patak képét idézte, de ez hamarosan mindent elborító, lesodró erejű hömpölygéssé változott. Hasonló lezúdulást már korábban is átélem, de ennek mértéke messze felülmúlt minden elképzelhető. A kis kiemelkedés, ahová az esőbeállót építették, szerencsénkre megóvott bennünket a nagyobb bajtól. A zápor már elállt, csak a lezúduló víz morajlása hallatszott, meg a lesodort kövek koccanásai. Közéjük kerülve alighanem összezúzott testünk maradványait találhatták volna csak meg.

Osztrák Alpok-Gail völgy

Ez az Alpokban átélt vihar idéződik fel bennem minden olyan percben, amikor a zeneműben hallhatóra kerül a sor. Figyeljük csak meg! Nyomasztó csenddel kezdődik az egész. Valahol egy rémült kismadár hangját halljuk, trillái megbicsaklanak, ám a még távolban hallható mennydörgés már bizonyossá teszi a várható eseményeket. Aztán – hipp-hopp, kipp-kopp – hatalmas cseppekben hullani kezd a zápor, ami szinte minden átmenet nélkül özönvízbe megy át. A csapongó, csapkodó szél szétszórja az esőcseppeket, közben még jég is esik, jól kivehetők a koppanó csattanások, miközben szinte vakítanak a villámok cikkanásai, megsüketít a szüntelen mennydörgés: ez teszi teljessé az alpesi vihart. (Ehhez fogható jégesőt csak Törökországban, a Tátrára emlékeztető Ilgaz-hegységben éltem át.) A gyorsan elvonuló vihart mennydörgések kísérik, egyet-kettőt dörren még az ég, néhány utolsó csepp is lehullik, és a Nap újra felragyog. A felhőrongyos, megöntözött táj ismét megmutatja leírhatatlan, lefesthetetlen szépségét.

Lehet, sőt biztos, hogy a lezajló viharjelent az Alpesi szimfónia legdrámaiabb pontja. Azonban ez a zenemű bővelkedik másféle, hol lírai, hol meseszerű, hol másféle drámai jelenetekben. Ahhoz, hogy mindezt olyan egységben láthassuk, mint ahogyan a szerző megalkotta, nem árt pontról pontra áttekinteni a mű egészét. Noha Strauss műve nem programzene, a nagyközönség általi jobb befogadhatóság érdekében utólag írt tartalmat hozzá. Azt azonban előre le kell szegezünk: a fent idézett Richard Petzold hatalmasat tévedett. Nem annyira a „naturális tájképfestés” tényében, mint inkább a „halvány utánpótlás” megállapításában. Mert sem Richard Straus előtt, sem utána senki sem tudta pontosabban visszaadni az Alpokban (vagy akárhol) hallható hangzatokat. A „pihenésképpen” megalkotott mű egyszerűen felülmúlhatatlan! Szerzője nem véletlenül jegyezte meg saját művéről: „Végre megtanultam hangszerelni!” A másik idézet viszont túlzás. Legfeljebb a hangokra vonatkozó megállapítása nem az: minden fontosabb hangfajta megtalálható benne, ami az Alpok környezetében létezik.

[Richard Strauss – Eine Alpensinfonie – Herbert von Karajan, Berliner Philharmoniker, 1981 \(51:03\)](#)

Az Alpesi szimfónia az **éjszaka** megjelenítésével kezdődik. Roppant lassan, borongó sötétségből tétovázó biztonsággal tünedezik elő a fény, és az első napsugár felragyogása óriási himnikus tobzódást vált ki az egész zenekarból. Hozzá hasonlót, de azért mégis egészen más jellegűt csak Ravel

produkált a Daphnis és Chloé 2. szvitjében. Ravelnél a felébredő rovarsereg olvad bele a kórus himnuszába, Straussnál viszont egyedül fény váltja ki a hatást: az óriászenekar minden résztvevője egyszerre játszik! A **napkelte** ábrázolása már érezteti velünk, hogy rendkívüli élménynek nézünk elébe. Itt, a napkeltében jelenik meg először a mű fő témája, ami aztán sokféle változatban végigkísér bennünket a kiránduláson. Mert az elkövetkezendő nyári napon semmi jobbat nem lehet cselekedni, mint egy hegyi túrát lebonyolítani. Ennek értelmében máris megkezdődhet a kapaszkodás felfelé az **emelkedőn**. Ezt a hangszereken, főleg vonósokon hallható, egyre magasodó, lépcsőzetes emelkedés jelzi. Mindez roppant vidám hangulatban történik. A házakat elhagyva **belépünk az erdőbe**. A szálegyenes fenyők ünnepélyes, néha komor hangulatot árasztanak. Hosszasan emelkedünk az erdő fái között, mígnem egy jellegzetes ponthoz érkezünk: a Till Eulenspiegelből már ismert „csínytetet váltó” motívum hangzik el. Az út egy zuhatagos **patak mellé** társul, most már együtt emelkednek feljebb és feljebb, egészen a **vízesésig**. A dübörgő zuhatagban a vízcseppek sziporkázó szivárvánnyá válnak (üveghangok!): íme, ez is egy lehetséges változata Liszt Ferenc „Villa 'd Este szökőkútjai”-nak”. Strauss úgy fokozza a jelenetet, hogy **látomássá, jelenéssé** bővíti azt. Mintha tündérek vagy más természetfeletti lények járnának táncot! De haladunk tovább: egy napsütötte **rétre** érkezünk, ahol virágözön fogadja a látogatót. Újra vidám és gyors lüktetésű a zene: **megérkezünk az alm-ra** (a havasi legelőre), ahol a kolompoló tehének közé az egymásnak felelgető *havasi kürtök*, és azok visszhangjai társulnak. Számomra éppen ez a jelenet a legmegkapóbb: kora gyermekkoromat idézi, amikor édesanyám mesélt a havasi pásztorok halihózásáról. Ám a törpefenyő sűrűjében **eltévedni** is lehet, ezt jeleníti meg a bekövetkező összevisszaság, a fals hangzatok, az ide-oda futkározás hangos jelei. Végre kiérkezünk a törpefenyvesből, és újabb csoda tárul elénk: a **gleccser** jégvilága. Hogyan is szemléltethetné ezt másként Strauss, mint a sziporkázással, a fényt minduntalan irányváltásra kényszerítő hanghatásokkal, éles, sípolás szerű szólamokkal. Ugyanakkor, mintha csak a mélyből hallanánk a gleccser lassú mozgását, csikorgó, morgó hangzatait. Persze minden gleccser **veszélyeket rejt magában**: hóval fedett hasadékokat, ahová jégdarabkák zuhanhatnak le, és a feltáruló mélységnek még a feneke sem látszik! Ám egyszer csak felérünk a **csúcsra**! Megindító, drámai, euforikus pillanat ez is, amiben megtaláljuk az ámulat és tériszony okozta szédület elemeit, a képzelet és valóság szürreális összekeveredését, a lélegzetelállító panoráma, a **látvány** kiváltotta csodálkozást. Akárcsak napfelkeltekor, most is az egész zenekar játszik, hihetetlen

sokszínűségben, változatosságban. Az egész tobzódásnak hirtelen vége szakad: sunyin felfelé áramló **köd** vet véget az örömködésnek. Még a Nap is eltűnik. A magány érzése félelemmel társul, és miközben megkezdjük a lefelé való ereszkedést, **elégikus hangulatba** kerülünk. A köd megjelenése gyanús csöndet parancsol a tájra: **vihar előtti csöndet**. De ezt, és a **viharjelenetet** már leírtam.

Mi történik még? Aki a csúcst elérte, annak le kell **ereszkednie**. Már a köd megjelenésekor elkezdődött ez a folyamat, a vihar csak felgyorsította, még hozzá veszélyesen meg-megcsusszanásokkal tarkítva, nehezítve. Mindez jól kihallható a viharjelenetben. Aminek a végét az jelzi, hogy újra megjelenik a **nap**, csak hogy most már **lemenőben**. Egy hosszabb szakasz következik, talán az egész mű leginkább lírai része, az **elcsendesülés**, amiben Strauss összefoglalja a nap történetét. Fafúvós kísérettel orgona szól: mintha esti áhítatnak adna hangot. A mű az **éjszaka** újbóli ábrázolásával ér véget.

1

Alpesi szimfónia - Éj

Richard Strauss szimfonikus költeményének zongora-kivonata

Tempfli Zsolt

Lento

Piano

pp

marcato

p

pp

7

16

20

23

Az Alpesi szimfónia egyetlen monolitikus alkotás: nincsenek benne tételek, szünetek, bekezdések. Olyan, mint az élet maga: születéstől a halálig tart. Csak az egymás utániség tapasztalható benne. Talán ezért is hat rám oly kimondhatatlan erővel.

Strauss - Eine Alpensinfonie Op. 64 (Score) (54:01)

Cseh Filharmonikus Zenekar, vezényel: Zdeněk Košler

00:00 Éjjel **03:33** Napfelkelte **04:55** Hegymászás **07:16** Belépés az erdőbe **12:19** Vándorlás a patak mellett **13:05** A vízesésnél **13:21** Jelenés **14:12** Virágos mezőn **15:11** Hegyi legelőn **17:31** Tévúton a sűrű bozótban **19:06** A gleccseren **20:23** Veszélyes pillanatok **22:04** A hegy csúcson **27:00** Látomás **30:35** Köd ül a tájra **30:55** A nap lassan elsötétül **31:53** Elégia **34:11** Vihar előtti csend **37:29** A vihar kitört. Leereszkedés a hegyről. **41:28** Naplemente **44:43** Elcsendesült a település **51:48** Éjszaka-Befejezés